

С.В. Олійник

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний

університет імені Івана Франка)

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Сучасна педагогіка, розглядаючи різні аспекти професійної підготовки молодих фахівців, концентрує свою увагу на акмеології – новому науковому вченні, яке досліджує комплексний розвиток особистості, спрямований на досягнення найвищих результатів у тій чи іншій діяльності. Як відомо, термін «акмеологія» походить від грецького слова «акме», що в перекладі означає «вершина». Акмеологія, вивчаючи принципи, фактори, чинники, закономірності особистісного зростання, дозволяє планомірно координувати процес розвитку фахівця, вивести його на шлях самовдосконалення і самореалізації, націлити на здійснення професійної мети – досягнення вершин фахової зрілості.

Акмеологія належить до тих нових метанаук, що несуть із собою нові ідеї, парадигми, технології. Теоретико-методологічні засади акмеології висвітлені у працях таких вчених-філософів, психологів, педагогів, як О. Дубасенюк, А. Жуковський, Н. Кузьміна, В. Моляко, С. Пожарський, В. Рибалка, Г. Філіпчук та інші. Швидко розвивається різногалузєва структура акмеологічних досліджень: освітня, педагогічна, військова, юридична, медична та інші.

Мета нашої статті полягає у висвітленні філософських поглядів на категорію «потенціал» людини, який є вихідною точкою акмеологічного вектору її професійного зростання.

Акмеологічний підхід до процесу становлення й розвитку особистості вчителя віддзеркалює новітні тенденції в освітній галузі, спрямовані на самореалізаційне здійснення потенційно закладених в людині можливостей і

нахилів, дослідження внутрішніх, глибинних психологічних процесів, які кермують механізмами її саморозвитку.

У зв'язку з цим актуальності набуває загальнофілософська проблема потенційної сутності людини, усвідомлення якої важливо для реалізації акмеологічного підходу в педагогіці, що, власне, і пояснює науковий інтерес до філософських поглядів мислителів різних епох.

На підставі вивчення історичних джерел нами з'ясовано, що відмінність визначень категорії «потенціал» обумовлена розвитком філософії як науки. За античних часів носієм потенційного вважали матерію (Арістотель), а з часом, потенціал, з одного боку, розуміється як божественне начало в людині (М. Бердяєв, Г. Лейбниц, О. Радищев, Б. Спіноза, Ф. Шелінг), з іншого – як дар природи (Й. Фіхте, Л. Фейєрбах), трансценденції (К. Ясперс).

Розглянемо більш детально надбання філософських досліджень із зазначеної проблеми.

Уперше до понять „потенційне” та „актуальне” звернулися видатні філософи античності – Арістотель, Платон. Співіснування ідеального та матеріального в світі мислителі визначали категоріями „можливого” та „дійсного”, а момент переходу потенційного в актуальне пов'язувався з творчістю. Платон писав: „Все, що викликає перехід із небуття в буття – творчість, і тому створення будь-яких творів мистецтва і ремесла можна назвати творчістю, а тих хто створює – їх творцями” [6, с. 135]. Арістотель пішов далі за свого вчителя. Вважаючи носієм потенційного матерію, а дійсності – форму, філософ робить висновок про те, що завдяки здатності мислити (тобто будувати ті чи інші форми), людина усвідомлює, пізнає сутність речей, явищ природи, суспільства. А тому творчість має місце не лише в галузі мистецтва чи ремісництва, а й скрізь, де людина, актуалізуючи свій потенціал, включається у процес пізнання оточуючого її середовища [1, с. 243].

Філософи епохи середньовіччя стверджували, що в душі людини є сила, яка керує її діями, і ця сила – Бог. З тих часів ідея божественного начала в людині на довгий період залишилася пріоритетною у працях учених-філософів. Так,

нідерландський філософ-матеріаліст XVIII ст. Б. Спіноза зазначає: „Оскільки наша душа на підставі того, що вона об’єктивно має в собі природу Бога і причетна до неї, наділена можливістю (здатність, міць – potential) утворювати деякі поняття, які пояснюють природу речей і вчать способу життя, то ми справедливо можемо вважати природу душі першопричиною божественного одкровення” [7, с. 18]. Далі вчений уточнює, що людина як частина природи усім своїм єством зобов’язана Богу, могутність якого діє через її природу, або через щось інше, що знаходиться поза людською природою. Всі ж ті засоби, які сприяють пізнанню речей та опануванню пристрастей закладені в самій людській натурі, а тому набуття їх залежить головним чином від нашої сили (potential) чи від законів людської природи, які визначені Богом [7, с. 49, 50].

Значний внесок у подальше вивчення проблеми актуалізації потенційної спроможності людини здійснили видатні представники німецької класичної філософії Г. Гегель, І. Кант, Г. Лейбніць Ф. Шелінг. Вагомим підсумком ідеалістичних традицій німецької класичної філософії став доробок Г. Гегеля. Поклавши в основу розуміння світу ідеальне начало – „абсолютний дух”, представник об’єктивного ідеалізму представляє його як єдність можливості і дійсності. Наголошуючи на важливості самоусвідомлення людиною своєї потенційної здатності, вчений пише: „Пізнай самого себе – ця абсолютна заповідь спрямована не на окремі здібності, характер, нахили, слабкості індивідуума, а є пізнанням справжнього в людині, справжнього в собі й для себе, – це пізнання самої сутності, як духа” [5, с. 25].

Особливої уваги вимагають досягнення російської філософської думки XVIII-XIX ст. У цей період мислителями ставиться акцент на необхідності вивчення людини як носія духовного начала, і тому центральним стрижнем російської філософської антропології постає філософія духа. Пізнання буття людини здійснюється через пізнання її внутрішньої сутності – духовності. Протягом життя людина розвиває свої можливості (в тому числі й духовні) завдяки закладеній природою внутрішній активності.

З позицій цілісного осмислення людини, її причетності до космопланетарних процесів, на основі ідеї всеєдності природи та світу розглядають сутність людського існування російські філософи-космісти: М. Бердяєв, В. Соловйов та ін. Учені йшли різними шляхами, будуючи власні філософські концепції, але їх об'єднувало те, що людину вони вважали найвищою цінністю світу. Її розум, творчий потенціал, духовне багатство сповнені глибокого гуманістичного смислу, спрямовані на актуалізацію внутрішніх потенцій з метою ствердження вищого етичного начала.

Як мікрокосм розглядає людину видатний російський філософ М. Бердяєв. Своє бачення вчений представляє, розвиваючи ідею боголюдяності, єдності людини та Абсолюта. Він пише: „Людська особистість таємничіша ніж весь світ. Вона і є цілий світ. Людина заключає в собі все. Але актуалізується та оформлюється в її особистості лише індивідуально-особливе” [3, с. 47]. Філософ пов'язує проблему творчої активності з вірою у велику потенційну силу людини. На думку вченого, людина створена для того, щоб стати творцем, вона продовжує творення світу і, піднімаючись на вершини творчості, одержує над ним перемогу [2, с. 21].

Планетарного значення набуває потенціал людини у науковій діяльності видатного вітчизняного вченого В. Вернадського. Вчений-філософ розглядає людину у космопланетарному моноліті життя, визначаючи її провідну роль у процесі становлення ноосфери як „царства розуму”. Свою велику потенційну силу людина, на думку вченого, актуалізує, пізнаючи і підкоряючи собі природу.” Сила її велична, – пише В. Вернадський, – велична тому, що проявляється у різноманітних явищах природи; допитливому розуму людини до всього є діло, він нічого не залишає у спокої” [4, с. 152].

Зовсім по-іншому підходить до цієї проблеми американський філософ ХХ ст. Е. Фром. Він вважає, що людина зможе стати сама собою завдяки повному розвитку індивідуальної самості, цілеспрямованій актуалізації свого потенціалу. Усвідомлення власної самості та спроможність її реалізувати, – це, на думку мислителя, основне джерело її існування, творчого життєздійснення. Втрата ж

самості, небажання розвивати свої первинні можливості призводять до саморуйнування. „Життєва задача людини, – пише Е. Фром, – парадоксально поєднує в собі реалізацію індивідуальності і, водночас, вихід за її межі та досягнення універсальності” [9, с. 371–372].

Як бачимо, філософи минулого, попри свою індивідуальну самовизначеність, стверджують наявність потенційного як першопричини існування актуального. Учені зазначають, що потенціал має в собі внутрішню силу до актуалізації, реальну дію якої викликає на себе об’єкт пізнання. Цей стан реалізації людиною своїх внутрішніх резервів філософи пов’язують із творчістю, смисл якої, на думку А. Шумиліна, полягає у розвитку та самоудосконаленні роду „людина”, розвитку її сутності” [10, с. 3].

Філософські погляди є методологічним підґрунтям акмеології, яка вбачає в людині здатність до саморозвитку, творчої самореалізації у процесі життєздійснення в цілому і, зокрема, на ниві професійного становлення. Важливою характеристикою потенціалу є те, що попри всю його імпліцитність, він живе, збагачується і чекає сприятливих умов для моменту актуалізації в тій чи іншій діяльній формі, що, власне, і є одномоментним досягненням вершини саморозвитку. Так, рухаючись від однієї вершини до наступної, людина долаючи труднощі, ніби сходинками підіймається до найвищого щабля індивідуальної зрілості, на якому і відбувається усвідомлення себе як професіонала. У цьому русі і відображається сутність акмеології розвитку, яка полягає у постійному прагненні до досконалості на складному і непередбачуваному життєвому шляху.

Усе вище зазначене дозволяє виділити акмеологічний підхід як основний метод дослідження творчого потенціалу майбутніх учителів музики.

Учитель музики це – сформований професіонал, як педагог, так і музикант. Ця неподільна єдність ґрунтується на креативній сутності двох окремо взятих домінант: педагогіка і музика. Тому, розглядаючи творчий потенціал вчителя музики, слід враховувати творчу наповнюваність його особистості, як педагога та, як музиканта.

Творчий потенціал такого роду фахівця синтезує в собі різні види творчості, які виступають його специфічними особливостями. Поєднуючи педагогічну, хормейстерську, музикознавську, музично-виконавську, дослідницьку роботу, вчитель музики формує свій професійний потенціал, інтегруючи педагогічні і спеціальні знання. Як і будь-який інший за фахом педагог, учитель музики весь час знаходиться у нетипових педагогічних ситуаціях. Це активізує його внутрішню готовність до швидкого прийняття рішень, миттєвого узгодження різних протиріч, суперечностей, тобто розвиває здатність до педагогічної імпровізації.

Особливості творчого потенціалу вчителя музики розкриваються також у поєднанні якісно різних видів творчості, як то: педагогічно-методичної (застосування нестандартних прийомів, методів і форм роботи на заняттях), виконавсько-інтерпретаційної (індивідуальна унікальність виконання музичного твору) і власне музичної (імпровізація, створення, аранжування тощо).

Крім того особливістю творчого потенціалу вчителя-музиканта виступає наявність двох принципово різних видів психологічного процесу, один з яких зумовлений, безпосередньо, педагогічною діяльністю (психолого-педагогічна взаємодія вчителя і суб'єктів навчання), а інший – специфікою художнього сприймання і виконання музичних творів (музично-психологічний процес осягнення творів мистецтва).

Багатоаспектність підготовки майбутнього вчителя музики є досить складним педагогічним процесом, але, водночас, це відкриває широкі можливості для самореалізації студентів у різних видах творчої діяльності. Актуалізуючи свій творчий потенціал, майбутні педагоги саморозвиваються, оволодіваючи своєю професією, удосконалюють свої особистісні якості, самостійно стверджуються в соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Метафізика. Соч. в 4-х т., Т. 1. – М.: Мысль, 1976. – С. 63 – 367.

2. Бердяев Н. А. О русской философии / Сост., вступ. ст. и примеч. Б.В. Емельянова, А.И. Новикова. – I ч. – Свердловск: Изд. Уральского университета, 1991. – 288 с.
3. Бердяев Н.А. Самопознание (Опыт философской автобиографии). – М.: Книга, 1991. – 446 с.
4. Вернадский В.И. Размышления натуралиста. Научная мысль как планетное явление. Кн. 2. – М.: Наука, 1977. – 191 с.
5. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. Ч. 3. Философия духа / Пер. Б.А. Фохта. – М., 1956. – 368 с.
6. Платон Пир // Соч. в 3-х т. Т. 2. – М.: Мысль, 1970. – С. 95 – 156.
7. Спиноза Б. Богословско-политический трактат // Избр. произв. в 2-х томах, Т. I. – М.: Гос. изд. полит. лит.-ры, 1957. – С. 5 – 285.
8. Фейербах Л. Сущность христианства // Избранные философские произведения в двух томах. – Т. II. – М., 1955. – С. 7 – 405.
9. Фромм Э. Душа человека. – М.: Республика, 1992. – 430 с.
10. Шумилин А.Т. Проблемы теории творчества. – М.: Высшая школа, 1989. – 143 с.

Резюме

Стаття розкриває теоретичний аспект використання акмеологічного підходу як методу дослідження творчого потенціалу майбутнього вчителя музики. У світлі зазначеної проблеми ми обґрунтовуємо сутність потенційних можливостей людини з позицій філософського вчення. Також визначені в цій статті різні аспекти професійної підготовки студентів та особливості їх творчого потенціалу.

Ключові слова: акмеологія, потенціал людини, творчість, творчий потенціал учителя музики.

Статья раскрывает теоретический аспект использования акмеологического подхода как метода исследования творческого потенциала будущего учителя музыки. В свете данной проблемы мы обосновываем сущность потенциальных

возможностей человека с позиций философского учения. Также определены в этой статье разные аспекты профессиональной подготовки студентов и особенности их творческого потенциала.

Ключевые слова: акмеология, потенциал человека, творчество, творческий потенциал учителя музыки

The article discloses theoretical aspect of acmeological approach as a method of creative potential investigation of future music teacher. In the light of mentioned issue we ground the essence of the potential abilities of a person from the perspective of philosophical teachings. Different aspects of professional training of students and peculiarities of their creative potential are also determined in the article.

Key words: akmeology, human potential, creative work, creative potential of music teacher.